

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Наука і сучасність

Збірник наукових праць

в
Том 44

*Педагогіка
Філологія*

Київ 2004

УДК — 001
ББК — 70

Збірник наукових праць затверджений постановою Президії ВАК України (Бюлетень № 5 за 1999 рік) як наукове видання щодо публікації основного змісту дисертаційних досліджень за спеціальностями педагогічних та філологічних наук.

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 1101, від діяльності у видавничій справі: видавнича діяльність, виготовлення видавничої продукції, засновник Міністерство освіти і науки України, дата видачі — 29.10.2002 р.

Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. — К., Логос, 2004. Том 44.— 298 с.

ISBN 966-584-319-6

Збірник вміщує наукові праці викладачів, докторантів та аспірантів, у яких висвітлюються актуальні питання з педагогічних та філологічних наук.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Редакційна колегія:

- Шкіль М.І.— дійсний член АПН України, доктор фізико-математичних наук, професор, голова;
Дмитренко П.В.— кандидат педагогічних наук, доцент — заступник голови;
Артемова Л.В.— доктор педагогічних наук, професор;
Брідин М.А.— доктор філологічних наук, професор;
Гуляк А.Б. — доктор філологічних наук, професор;
Іванова Л.П.— доктор філологічних наук, професор;
Кавська А.Й.— доктор педагогічних наук, професор;
Коршак Є.В.— кандидат педагогічних наук, професор;
Мацько Л.І.— дійсний член АПН України, доктор філологічних наук, професор;
Нікітіна Ф.О.— доктор філологічних наук, професор;
Романовська Ю.Ю. — кандидат філологічних наук, доцент;
Сидоренко В.К. — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України;
Шлак О.Т. — доктор педагогічних наук, професор;
Ярошенко О.Г.— доктор педагогічних наук, професор;
Ковчина І.М.— кандидат педагогічних наук, доцент, відповідальний секретар;
Скоробогатко Н.М.— кандидат філологічних наук, доцент, відповідальний секретар.

© Редакційна колегія, 2004
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2004
© Автори статей, 2004
© Логос, 2004

І. Ю. Карпюк

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

В результате проведения теоретического анализа и систематизации информационных источников в области физического воспитания студентов проанализированы причины кризисного состояния физического воспитания в высшей школе и обозначены пути и концептуальные подходы его преодоления.

Головним завданням вищої школи є: розвиток інтелекту, формування моральних почуттів піклування про здоров'я молоді. Все це відповідає основним положенням закону України „Про вищу освіту”, Національної

доктрини розвитку фізичної культури і спорту [1,2]. Вища школа у своїй діяльності виходить з необхідності творчого розвитку особистості, сприяє становленню розвитку інтелектуальних психофізичних здібностей, соціальному самовизначенню.

Багатогранність виховних, освітніх оздоровчих завдань, які стоять перед фізичною культурою вищої школи, розглядають сам процес фізичної культури як процес залучення студентів до практики фізичного виховання, процес передачі і засвоєння їх цінностей.

При такому підході виникає необхідність проаналізувати і чітко визначити головні ознаки і показники фізичної підготовки майбутнього спеціаліста, які повинні відображати вимоги, висунуті суспільством до рівня фізичної культури, здоров'я і фізичної підготовленості сучасної людини.

Мета роботи: проведення теоретичного аналізу та систематизації наукових здобутків у галузі фізичного виховання студентів.

Основне завдання: аналіз основних причин кризового стану фізичного виховання у вищій школі, визначення шляхів та концептуальних підходів для їх подолання.

Заняття фізичними вправами і спортом молоді як об'єкт дослідження не залишилися поза увагою дослідників. Достатньо нагадати, що перші відомості про вплив фізичних вправ на організм зроблені ще Гіппократом (460-377 рр. до н.е.), який дослідив прояви м'язової втоми у борців. Після відновлення проведення Олімпійських ігор у 1896 році, заняття фізичними вправами і спорт привернули увагу таких дослідників, як А. Хілл - лауреат Нобелівської премії (1927), та інших відомих дослідників (I. Lendhard, (1915, 1920); E. Haas, (1928); E. N. Christensen, (1931); O. Hansen (1931) і ін.). З розвитком науки кількість досліджень в цій галузі почала суттєво збільшуватись. Нині кількість публікацій з фізичного виховання перевищує десятки тисяч. Значна кількість повідомлень присвячена фізичному вихованню студентів, вивіреному у відповідності з вимогами науки, етапу планових занять фізичним вихованням. Здавалося б, що при такій увазі питання фізичного виховання студентів повинні бути достатньо вивчені, а практична діяльність педагогів в цій галузі мати чітко визначені орієнтири.

Однак дослідники цієї проблеми, звертаються до вивчення занять фізичним вихованням так, ніби ці заняття не є складовою навчально-виховного процесу. Саме з такої позиції розглядаються питання змісту

занять фізичними вправами (Л. О. Константиновська, В. В. Бондаренко, К.І. Крапівіна, В. Г. Осинчук, В. М. Сероштан, А. Р. Батова, Г. М. Цибіз, М. М. Римар), методика цих занять (Л. П. Крохмаль, В. И. Авузяк, С. М. Кодацькая, И. И. Пегушина, О. І. Петрик, Т. В. Рудева), вплив занять фізичним вихованням на фізичну підготовленість і функціональний стан організму (Н. А. Добровольская, Л. П. Середенко).

Визнаючи незадовільним стан фізичного виховання студентів і необхідність заходів щодо удосконалення і навіть кардинальної перебудови системи занять фізичними вправами у вищих навчальних закладах, дослідники (Г. В. Курчатова, І. Р. Бернар, В. П. Мурза, М. І. Півень, В. В. Приходько, В. С. Язловецький) мотивують це міркуваннями, які не пов'язані з завданнями загального навчально-виховного процесу. Так, оцінюючи суттєві недоліки в стані здоров'я студентів і низьку оздоровчу ефективність процесу фізичного виховання, яка знаходиться в протиріччі з потенційними можливостями занять фізичними вправами (Л. А. Гнатюк, В. І. Молотков, М. В. Панчишина, В. А. Антикова, В. Т. Крутько, А. В. Огнистий), автори пропонують рішення, в яких студенти знову ж таки розглядаються відокремлено від навчально-виховного процесу.

Ізольований підхід досліджень з питань фізичного виховання студентів притаманний не тільки університетській освіті, а і шкільній. Цим значною мірою пояснюється незадовільний стан здоров'я школярів і абітурієнтів вищих навчальних закладів (С. С. Криницький, Л. І. Кириленко, Г. В. Кириленко, В. О. Романенко, Л. П. Грибкова).

Вивчення проблеми фізичного виховання молоді, що навчається, відокремлено від загальних проблем навчально-виховного процесу, суттєво знижує можливості вирішення основного завдання, яке стоїть перед заняттями, фізичним вихованням у навчальних закладах, а саме: укріплення здоров'я студентів. Багатьом спеціалістам відомо, що тільки такими заняттями, як би розумно вони не були організовані, неможливо забезпечити вирішення цього важливого соціального завдання. Так, в роботах останнього часу відмічається, що орієнтування студента на виконання певних рухових вимог, а не на творчий підхід реалізації завдань рухової активності різко знижує ефективність фізичного виховання [3]. Чисто "рухова" спрямованість занять фізичними вправами, яка не передбачає мобілізації психоемоційних факторів, особистої зацікавленості студента, стає перепорою у вирішенні оздоровчих і виховних завдань фізичного виховання (М. М. Балан). Це вимагатиме

інтелектуалізації занять фізичним вихованням (С. М. Кодацькая), без якої не може бути сформована потреба в руховій активності (І. М. Чорнобай, О. В. Соломонко, Т. О. Лоза, С. В. Білоусова). існуюча система фізичного виховання студентів входить в протиріччя із завданнями загального навчального процесу і не узгоджується з принципами здорового способу життя. Ясно, що навчальні заняття студентів повинні організовуватися так, щоб забезпечити протягом дня стійку працездатність і усунути можливість втоми, що створюється самим процесом навчання. Одним з важливих факторів такого фізіологічно обґрунтованого режиму навчання і відпочинку повинні бути заняття фізичними вправами [4].

Аналіз літературних даних підтверджує справедливість цього положення. Несприятливі зміни стану здоров'я студентів і негативно оцінюване спеціалістами педагогами фізичне виховання у вузі свідчить про те, що заняття фізичними вправами студентів до цього часу не ув'язані в фізіологічно обґрунтований режим різних видів діяльності і відпочинку. До того ж аналіз літературних даних на цей рахунок і результати досліджень (О. В. Буліч) свідчать про те, що фізичне виховання і загальноосвітні предмети з'єднані в розкладі механічно. Фактичний же взаємозв'язок між ними, який, як підкреслюють Г. Е. Верич і Р. А. Банникова, має бути основою оптимального режиму діяльності і відпочинку і який, як свідчать дослідження А. В. Матяпової [5], реально існує, не враховується при організації загального навчально-виховного процесу у вузі.

Ізольований підхід до проблем фізичного виховання студентів, вивчення їх без зв'язку із загальним навчально-виховним процесом у наші дні є не тільки неефективним, але стає принципово неможливим. Якби не були досконалі методи фізичного виховання і спортивного тренування, запозичені з теорії, методики і практики цих дисциплін (В. Н. Платонов, Т. В. Хантєв, В. А. Бекетов), однак використання їх в системі навчання і виховання студентів потребує не механічного поєднання різномірних компонентів, а зв'язування їх в єдине ціле. Поки що, як справедливо відмічає В. В. Войтенко [6], не педагогіка диктує умови занять фізичним вихованням і спортом студентів, а навпаки, спорт, вирішує вузько відомчі завдання, порушуючи при цьому загальні педагогічні принципи і закони діалектики.

Аналіз літератури з фізичного виховання студентів дозволяє виявити декілька тенденцій, кожна з яких по-своєму входить у протиріччя з ідеєю її взаємозв'язку системи занять фізичними вправами з найбільш загальними соціальними завданнями навчально-виховного процесу молоді. Першою з їдких тенденцій є вивчення фізичного виховання поза зв'язку із завданнями підготовки спеціаліста, тобто з точки зору тільки абстрактно представленої ефективності цього процесу як системи удосконалення рухових якостей, реактивності організму, його функціональних можливостей тощо (Л. П. Крохмаль, М. М. Римар).

Інша тенденція полягає в професійно-прикладній спрямованості фізичного виховання.

Беззаперечна у своїй основі ідея пов'язування завдань фізичного виховання із питаннями майбутньої діяльності спеціаліста (З. Г. Будич, В. И. Клапчук) без врахування загальних завдань навчально-виховного процесу і, перш за все, формування здорової, всебічно розвинутої особистості, на практиці нерідко зводиться до підготовки молодого спеціаліста до виробничої праці. Прикладом такої позиції можуть бути рекомендації перетворити фізичну культуру, навіть в медичних вузах, у прикладну спеціальну дисципліну зі спортивною медициною як науково-теоретичну основу цього предмета (С. С. Криницький). Немає сумніву, що рухова активність повинна бути складовою частиною професійної діяльності спеціаліста, своєрідною «фізкультурною інфраструктурою професії». Ясно, що навчитися такому використанню фізичних вправ майбутній спеціаліст повинен ще у вузі. Водночас зводити тільки до чисто прикладного аспекту можливості і потреби було б серйозною помилкою.

Неспроможність обох вищеназваних тенденцій яскраво виявляється у світлі основних положень валеології – науки, що вивчає вплив способу життя на здоров'я людини і розробляє заходи, спрямовані на попередження виникнення хвороб і створення умов, що забезпечують збереження здоров'я. Завдання валеології полягає у вивченні зовнішнього середовища, включаючи суспільство із засобами виробництва і виробничими відносинами, з метою наукового обґрунтування норм, що забезпечують здоровий розвиток і управління організмом людини та його функціональними можливостями (Р. Д. Габович, Г. Х. Шахбазян, Є. І. Гончарук). Конкретне втілення валеологічні принципи знаходять у Концепції валеологічної освіти, що розробляється в Україні (Г. А. Бойченко, О. В. Буліч, І. В. Муравов, Г. О. Апанасенко, Б. А. Леко).

Формування нового валеологічного підходу до питань фізичного виховання свідчить про необхідність не тільки підпорядкувати навчання у вищому навчальному закладі завданням адаптації молоді людини до життєвих умов [7], але і навчити її основним знанням і практичним навичкам, здатним зробити життя більш здоровим, активним і повноцінним.

Хоча валеологічний, тобто заснований на принципах широкого розуміння здорового способу життя, підхід у відношенні фізичного виховання студентів тільки починає укріплюватись, однак, як свідчать дослідження останніх років, вже демонструє свою перспективність. Це проявляється в можливості вивести систему фізичного виховання за межі тільки рухової підготовки і встановити зв'язок цієї системи з формуванням знань про здоровий спосіб життя і культурою здоров'я (П. О. Лоза, С. В. Білоусова, Г. Г. Цибіз, Н. С. Цибізова, В. С. Язловецький), виявити можливості фізичного виховання в боротьбі зі шкідливими звичками (А. Ф. Кісельов), підпорядкувати спортивне тренування і нетрадиційні методи фізкультури завданням оздоровлення (В. В. Клапчук, Л. В. Ніколенко, Н. І. Гусєва, В. У. Крамар, С. Д. Тарасова, Ю. Я. Ярошенко) і побачити в фізичному вихованні можливості формування особистісних якостей, що сприяють соціальній адаптації студентів до умов навчання (А. П. Відюк, О. О. Відюк, Н. А. Добровольская, Е. Л. Еремина, Л. Мазур, Н. С. Петренко).

Найважливішою перспективою, яка відкривається в наші дні на основі санологічних знань як актуального направлення фізкультурної, педагогічної і медичної науки, стає можливість вияву конкретного взаємозв'язку фізичного виховання з факторами й умовами життєдіяльності організму. Тим самим стає можливим за допомогою засобів фізичного виховання вплинути стимулюючою дією не тільки на рухову функцію і здоров'я, але й на весь спектр факторів та умов, від яких залежить активне і повноцінне життя і діяльність молоді людини.

Слід зазначити, що хоча цей аспект фізичного виховання поки ще не реалізований сповна, однак можливості його тепер вимальовуються достатньо чітко.

Так, якщо раніше ефективність фізичного виховання молоді оцінювалась головним чином за динамікою розвитку рухових якостей, то в останні роки з'являються роботи, в яких об'єктом вивчення стає порівняння різних якостей. При цьому виявляється, що замість

гармонійного фізичного виховання призводить до розвитку одних рухових якостей, тоді як інші якості не розвиваються (Л.І. Бурдіян). Виявляється також, що однобічний фізичний розвиток не супроводжується поліпшенням стану здоров'я і психічної рівноваги (К. О. Крапівіна).

Робляться спроби оцінити вплив занять фізичними вправами не тільки самих по собі, але і в їх взаємодії з іншими заняттями рухової спрямованості. Такі дослідження проводились у фізкультурних навчальних закладах, де заняття характеризуються різною – нерідко великою інтенсивністю навантаження зі значним проявом втоми. Зрозуміло, що в таких умовах актуальним стає питання раціонального сполучення занять з врахуванням їх енергетичних затрат (Н. К. Бойко). І хоча питання про раціональне поєднання фізкультурних і загальноосвітніх занять, наскільки нам відомо, не вивчалось, однак зрозуміло, що такий підхід для досліджень зараз актуальний. Про це свідчать вказівки на взаємозв'язок, який існує між фізичною і розумовою працездатністю студентів (З. Д. Палига, Г. В. Скрипник, А. В. Матяпова). Актуальність такого аспекту вивчення визначається вкрай незадовільним станом здоров'я студентів (А. М. Нагорна, Г. В. Степанова). Слід враховувати, що вирішальним фактором, який визначає здоров'я людини, є спосіб її життя, поведінка, від яких на 49-53% залежить здоров'я (Ю. П. Лисицин, Ю. М. Комаров), а можливості формування оздоровчої поведінки саме в молодості, в умовах навчання у вузі, найбільш виражені. У зв'язку з цим стає актуальним дослідження широкого кола питань взаємозв'язку фізичного виховання зі складовими оздоровчої й антиоздоровчої поведінки. Такий аспект досліджень дійсно актуальний. Якщо фізичне виховання в широкому розумінні є процесом формування не тільки рухових, але й оздоровчих навичок і звичок, то важливо було б знати, як впливають заняття фізичними вправами і теоретичні знання, засвоєні студентами, на можливості придбання поганих звичок, психоемоційну стійкість до стресів, навички спілкування з ровесниками, поведінку в колективі, а також цінні для розвитку особистості і успішної професійної діяльності риси (працелюбність, посидючість, інтерес до поповнення знань тощо).

Дослідження в такому аспекті, на жаль, ще не проводились. І хоча науковці звернули увагу на цю проблему, наприклад, вивчалися питання розповсюдження шкідливих звичок у студентів медиків, виявлялись психологічні особливості, які визначають можливості спілкування в

студентському колективі (Ц. Г. Масів), однак ці дослідження ніяк не пов'язані з процесом фізичного виховання.

Як видно з аналізу сучасної літератури з фізичного виховання, цей важливий напрямок у формуванні організму і особистості молодого спеціаліста зводиться до розвитку (нерідко дисгармонійному) рухових якостей. У цьому відношенні існує певний «перекіс», що знижує ефективність процесу фізичного виховання, спрямованість занять фізичними вправами на виконання певних обов'язкових норм, що підміняє ініціативне, творче відношення студента до розвитку своїх рухових можливостей, оптимальне володіння своїм тілом (М. І. Півень). Внаслідок цього не прищеплюється інтерес до самостійних занять фізичними вправами (В. У. Крамар, І. М. Чорнобай, Т. О. Лоза, С. В. Білоусова). Безпосередньо фізичне виховання, яке призване бути втіленням валеологічних ідей, як з'ясувалось, практично не пов'язане з реалізацією вимог здорового способу життя (А. П. Відюк, О. О. Відюк, В. В. Войтенко, Т. О. Лоза, С. В. Білоусова). Неповноцінність системи фізичного виховання притаманна не тільки вузівському, але і шкільному вихованню. Прикладом цього є те, що більшість учнів шкіл (78,4%) знають про шкідливість паління на організм, але палять (А. Ф. Кісельов).

Аналіз літератури з фізичного виховання з позицій санології, тобто вирішення того, наскільки ефективно використовуються теоретичні знання в сфері фізичної культури і практичні заняття фізичними вправами для вирішення загальнопедагогічних завдань формування організму і особистості молодого спеціаліста, готового не тільки до активної трудової діяльності, але і до здорового, не обтяжливого негараздами життя, свідчить про те, що ця проблема не тільки не вирішується, але і не поставлена. І хоча в багатьох роботах відмічається нагальна необхідність вирішення загальнопедагогічних і оздоровчих завдань, що, на думку авторів, потребує радикальних змін в стратегії, організації і методах фізичного виховання студентів (І. В. Курчатов, В. П. Мурза, В. В. Приходько), конкретні вказівки щодо необхідної перебудови в літературі відсутні. Слід враховувати, що дані, хоча і розрізнені, але все ж характеризують деякі особливості фізичної підготовленості, функціонального стану організму студентів, їх здоров'я, захворюваності, способу життя.

Виходячи з цього, ми вважаємо першорядним завданням оцінки процесу фізичного виховання молоді у вищому навчальному закладі вирішення питання про те, як впливає загальне фізичне виховання на найважливіші складові загальнопедагогічного процесу, особливості психоемоційних установок і способу життя студентів.

На основі такого вивчення, як нам бачиться, можна зробити конкретні рекомендації щодо використання певних видів занять фізичними вправами, а також внести деякі корективи у фізичне виховання студентів, яке може і повинно стати не тільки засобом фізичної підготовки, але й ефективним фактором оздоровлення й адаптації організму та особистості студента до реальних умов життя.

Література

1. Закон України „Про вищу освіту” // Офіційний вісник України. – 2002. – №8.
2. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Перший олімпійський конгрес. – К., 2004. – 11 с.
3. Півень М. І. Психолого-педагогічна концепція системи управління та самоуправління фізичною активністю студента // Актуальні проблеми оздоровчої фізкультури, спорту для інвалідів та валеології. – Кіровоград., 1995. С. 197 – 202.
4. Верич Г.Е., Банникова Р.А. Формирование здорового образа жизни студентов: Методические рекомендации для студентов инструкторов физической культуры. – К.: Олимпийская литература, 1998. – 23 с.
5. Матяпова А. В. Зв'язок розумової і фізичної працездатності студентів // Актуальні проблеми фізичного виховання у вузі (Ч. 1). – Донецьк, 1995. С. 39 – 40.
6. Войтенко В. В. Педагогика, физическое воспитание, спорт, здоровье подрастающего поколения // 1 Всеукраїнська науково-практ. конф. „Здоров'я і освіта” (4 1). – Львів, 1993. С. 57-63.
7. Кобза М. Т. Обучение студентов в высшем учебном заведении как процесс адаптации к жизненным условиям // Актуальні проблеми валеологічної освіти в навчальних закладах України. – Кіровоград, 1998. С. 20 – 21.

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

О. В. Безпалько

Концептуальні підходи до організації
соціально-педагогічної роботи в громаді.....3

Г. В. Беленька, Л. Е. Литвинова

Формування елементарних прогностичних умінь у майбутніх
вихователів у процесі навчання методиці проведення занять з дітьми.....13

Л. Я. Бірюк

Сучасні підходи до формування професійної компетентності
у майбутнього вчителя початкових класів з російської мови.....20

О. В. Єременко

Становлення професійної культури магістрів у системі
музично-педагогічної освіти.....27

М. О. Желуденко

Зростання значущості освіти в Україні.....36

І. Ю. Карпюк

Аналіз проблем фізичного виховання студентів.....43

Т. І. Коваль

Проблема підготовки із інформаційних технологій
майбутніх менеджерів у педагогічній теорії.....51

І. М. Ковчина

Особливості професійної підготовки соціальних педагогів
в умовах університетської освіти.....63

Л. І. Коновал

Виникнення та розвиток концепції осмислення цінностей
у педагогіці США.....75

В. А. Костін

Психолінгвістичні особливості засвоєння граматичних конструкцій у
процесі читання англійською мовою науково-економічних текстів.....84